

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ЗДОБУВАЧІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ЗАСОБАМИ ПРОЄКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Ольга Мацилюк, Анна Войтович

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Туган-Барановського, 7, Львів, Україна, UA-79005
olha.matsyliuk@gmail.com;
anna.voytovych@lnu.edu.ua*

Статтю присвячено актуальній темі – вивченню практичних аспектів формування екологічної компетентності у здобувачів початкової школи засобами проєктної діяльності. Проаналізовано сутність поняття “екологічна компетентність”, розкрито роль проєктної діяльності у формуванні екологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку. Розглянуто наукові праці з питань формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти та використання проєктної діяльності у цьому процесі. Особливу увагу приділено виокремленню педагогічних умов формування екологічної компетентності в учнів молодшого шкільного віку засобами проєктної діяльності. До них віднесено інтеграцію екологічного матеріалу у різні освітні галузі, використання активних методів навчання в проєктній діяльності, створення екологічного навчально-розвивального середовища в освітньому закладі, залучення батьківських спільнот до формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти. До кожної із зазначених педагогічних умов запропоновано приклади учнівських проєктів екологічної тематики. Зазначено, що ефективна реалізація цих педагогічних умов сприяє підвищенню рівня екологічної свідомості та відповідального ставлення дітей до довкілля. Акцентовано увагу на важливості міждисциплінарного підходу в екологічному вихованні учнів молодшого шкільного віку. Проведене дослідження буде корисним для вчителів початкової школи, студентів педагогічних закладів вищої освіти. Дослідження є перспективою для подальшої експериментальної апробації запропонованих педагогічних умов формування екологічної компетентності в здобувачів початкової школи засобами проєктної діяльності.

Ключові слова: екологічна компетентність, екологічне виховання, проєктна діяльність, здобувачі початкової освіти, початкова школа, вчителі початкової школи.

Постановка проблеми. В умовах сьогодення, в часи, коли загострюються екологічні виклики, актуалізується необхідність формування екологічної компетентності особистості. Роботу у цьому напрямі доцільно розпочинати у молодшому шкільному віці. Адже у цей період закладається фундамент для подальшого утвердження екологічних цінностей, побудови екологічно доцільної поведінки. Під час формування екологічної компетентності в здобувачів

початкової школи важливо обрати доцільні й ефективні методи екологічного виховання учнів молодшого шкільного віку, які сприятимуть залученню здобувачів початкової освіти до дослідницької та практичної роботи, формуванню у них усвідомленого ставлення до екологічних проблем та формуванню екологічно доцільної поведінки. До таких методів належить проєктна діяльність, через яку здобувачі початкової освіти можуть опановувати екологічні знання, набувати екологічних умінь і формувати екологічно грамотну поведінку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових дослідженнях чималу увагу приділено формуванню екологічної компетентності здобувачів початкової школи. Досліджуваний феномен визначено як здатність особистості до розуміння, оцінювання й реагування на екологічні питання, до дотримання сталого способу життя задля збереження навколишнього середовища та природних ресурсів [4, с. 83, 84]. Учені також зазначають, що у початковій школі формується фундамент світогляду дитини, відбувається накопичення базових знань про навколишнє середовище та розвиток етичних почуттів. Значну увагу приділено усвідомленню взаємозв'язку між людиною та природою, формуванню відповідального ставлення до довкілля, розвитку навичок його збереження та примноження. Оскільки молодший шкільний вік є особливо сприйнятливим до впливів соціального та природного середовища, важливо використовувати цей період для закладання основ екологічної культури. Для цього потрібно демонструвати конкретні приклади гармонійної взаємодії з природою, зокрема знайомити дітей із реальними екологічними ініціативами на місцевому рівні. Важливим аспектом також є аналіз негативного впливу людської діяльності на довкілля та обговорення екологічних проблем, особливо тих, що стосуються рідного краю [4, с. 83, 84].

Проєктна діяльність є ефективним інструментом формування екологічної компетентності, адже забезпечує активну участь здобувачів освіти у вирішенні реальних екологічних проблем, дає змогу ефективно скомбінувати теоретичні знання і практичні навички, сформувати у здобувачів освіти відповідальність, екологічну свідомість [8].

Науковиця О. Онопрієнко зазначає, що в молодшому шкільному віці головну роль відіграє навчальна діяльність, одним із важливих компонентів якої є проєктна робота. Вона визначає основні психологічні зміни, що відбуваються в дитини цього віку, та стає фундаментом для подальшого особистісного й інтелектуального розвитку. У процесі навчальної діяльності формуються нові психічні якості, що сприяють досягненню значних освітніх результатів та закладають основу для подальшого навчання. До характерних видів активності дітей молодшого шкільного віку належать також ігрова, трудова та комунікативна діяльність, які органічно поєднуються у проєктній роботі, створюючи сприятливі умови для всебічного розвитку [6, с. 38].

Учений І. Коновальчук наголошує, що метод проєктів є основою технологією формування екологічної компетентності молодших школярів. Цей підхід допомагає створити навчальне середовище, максимально наближене до реальних умов, що сприяє ефективному засвоєнню екологічних знань. Проєктна діяльність у цьому контексті є як спеціально організований учителем процес, який передбачає поетапну, колективно-групову самостійну діяльність учнів, спрямовану на дослідження конкретної екологічної проблеми та розробку практичного рішення для її подолання [2, с. 23].

Павлова Т. зазначає, що проєктна діяльність сприяє ефективному формуванню екологічної компетентності молодших школярів, оскільки комбінування теоретичної складової та практичних навичок є базисом для ефективного формування екологічної свідомості здобувачів освіти [7, с. 136]. Проєктна діяльність стимулює і підтримує інтерес здобувачів початкової освіти до різних аспектів навколишнього світу, сприяє розвитку пізнавальної активності, формуванню вміння використовувати набуті знання на практиці [5, с. 49].

Дослідники для формування екологічної компетентності в здобувачів початкової освіти засобами проєктної діяльності учених пропонують урахування вікових особливостей дітей, активізацію пізнавального інтересу учнів на заняттях, реалізацію принципу природовідповідності на уроках та у позакласний час, створення розвивального середовища для підвищення рівня показників за когнітивним критерієм, підтримку самостійності та активності учнів у навчальному процесі на заняттях групи продовженого дня у процесі ознайомлення із довкіллям [3, с. 37].

Описане вище дає підстави стверджувати, що у наукових розвідках більше уваги приділено вивченню сутності, ролі екологічної компетентності здобувачів освіти, значенню проєктної діяльності у формуванні екологічної компетентності здобувачів початкової освіти. Водночас недостатньо вивченими є педагогічні умови формування екологічної компетентності в здобувачів початкової освіти засобами проєктної діяльності. Це й зумовило вибір вектора наших наукових пошуків.

Формулювання цілей статті. Мета статті – обґрунтувати та описати практичні аспекти використання проєктної діяльності для формування екологічної компетентності учнів молодшого шкільного віку, визначити основні педагогічні умови та приклади екологічних проєктів.

Виклад основного матеріалу. Формування екологічної компетентності є важливою частиною освітнього процесу в початковій школі, оскільки саме у молодшому віці закладаються основи екологічної культури. Екологічна компетентність здобувачів початкової освіти сприяє розвитку екологічного мислення, відповідальної поведінки, зміцненню екологічних цінностей, розвитку дослідницьких навичок. Зміст роботи з формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти вдало інтегрується у різні освітні галузі й

предмети, зокрема під час вивчення природознавства учні молодшого шкільного віку ознайомлюються з екосистемами, впливом людини на природу. На уроках математики у здобувачів початкової освіти формуються навички обчислення екологічних показників (наприклад споживання води). Під час вивчення предметів мовно-літературної освітньої галузі учні молодшого шкільного віку читають й аналізують твори про природу, а на уроках образотворчого мистецтва створюють малюнки про навколишній світ.

Для формування екологічної компетентності в здобувачів початкової освіти засобами проєктної діяльності пропонуємо такі педагогічні умови:

- інтеграція екологічного матеріалу у різні освітні галузі (на уроках мовно-літературної галузі – вивчення й аналіз творів про природу; на уроках математичної галузі – розрахунок кількості використаної води та способів її економії; на уроках мистецтва – створення екологічних плакатів, малюнків на природоохоронну тематику);
- використання активних методів навчання в проєктній діяльності (дослідницьких, ігрових, інтерактивних), зокрема проведення експериментів (дослідницькі методи), рольові ігри екологічного спрямування (ігрові методи), які підвищують зацікавленість учнів, сприяють усвідомленому засвоєнню знань та розвитку дослідницьких навичок;
- створення екологічного навчально-розвивального середовища в освітньому закладі, наприклад, запровадження сортування сміття в школі, озеленення прилеглих територій, створення виробів з природних матеріалів;
- залучення батьківських спільнот до формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти через проведення спільних екологічних акцій (“Посади дерево”, “Збережи чистоту довкілля”), організацію екологічних конкурсів та виставок дитячих робіт за участі батьків, що сприятиме наслідуванню учнями екологічної свідомої поведінки.

Для реалізації цих педагогічних умов пропонуємо екологічні проєкти для здобувачів початкової освіти. Зокрема, для інтеграції екологічного матеріалу у різні освітні галузі доцільними будуть проєкти: “Збережемо воду разом”, “Дерева – легені планети”, “Зелена математика”, “Рослини на підвіконні”. У межах реалізації використання активних методів навчання в проєктній діяльності учням молодшого шкільного віку можна запропонувати такі проєкти: “Друге життя відходів”, “Юні дослідники природи”, “Еко-театр”, “Сонячна енергія”. З метою створення екологічного навчально-розвивального середовища в освітньому закладі можуть бути реалізовані проєкти: “Зелений клас”, “Шкільний сад”, “Чиста школа”. Задля залучення батьківських спільнот до формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти учням початкових класів можна запропонувати участь у проєктах: “Еко-сім’я”,

“Сімейний день без пластику”, “Екологічна кухня”, “Майстер-клас із вторинного використання”.

У межах реалізації описаних вище педагогічних умов важливо ознайомлювати учнів молодшого шкільного віку з такими екологічними темами і проблемами, як: забруднення навколишнього середовища, озеленення територій, грамотне сортування відходів, повторне використання старих речей, популяризація екологічно доцільної поведінки, контроль екологічного стану, раціональне споживання природних ресурсів.

Очікуваними результатами використання проєктних технологій у формуванні екологічної компетентності здобувачів початкової освіти є: формування відповідальності за чистоту довкілля, любові до природи, формування культури сортування відходів, зменшення кількості сміття у школі, розвиток творчості та екологічної свідомості, підвищення екологічної обізнаності учнів, формування екологічно відповідальної поведінки, навичок раціонального використання природних ресурсів, розвиток гуманного ставлення до природи тощо.

Для ефективного впровадження проєктів екологічного спрямування в освітній процес початкової школи можна дати такі рекомендації:

1. Визначити актуальні екологічні проблеми для проєктної діяльності.
2. Залучити учнів до вибору теми проєкту.
3. Інтегрувати екологічний компонент у різні предмети.
4. Використовувати дослідницькі методи для вивчення екологічних питань.
5. Організувати спостереження за природою та навколишнім середовищем.
6. Проводити експерименти, що демонструють екологічні процеси.
7. Розробити спільні проєкти з батьками для підвищення екологічної свідомості.
8. Використовувати ігрові методи для залучення учнів до екологічної діяльності.
9. Формувати навички сортування та переробки відходів.
10. Ознайомлювати учнів із принципами сталого розвитку.
11. Розробити та впровадити еко-челенджі для учнів.
12. Організувати екологічні акції у школі та громаді.
13. Впроваджувати навчальні екскурсії до природоохоронних об’єктів.
14. Заохочувати учнів до догляду за кімнатними рослинами.
15. Висаджувати дерева та кущі на території школи.
16. Проводити екологічні майстер-класи.
17. Організувати конкурси на найкращий екологічний проєкт.
18. Використовувати казки, оповідання та мультфільми екологічного змісту.
19. Вести щоденники спостережень за природою.

20. Включати екологічні теми до уроків мистецтва та творчості.
21. Заохочувати учнів до використання багаторазових речей замість одноразових.
22. Організувати зустрічі з екологами та природоохоронцями.
23. Вивчати місцеву екосистему та біорізноманіття.
24. Розробити та реалізувати “зелений кодекс” класу.
25. Проводити інтегровані уроки з екологічним змістом.
26. Створювати інформаційні плакати про охорону природи.
27. Впроваджувати STEM-технології у проекти екологічного спрямування.
28. Використовувати цифрові технології для вивчення екологічних тем.
29. Розробляти стратегії збереження ресурсів у школі.
30. Оцінювати результати екологічних проєктів та аналізувати їхній вплив.

Висновки. Екологічна компетентність – це інтегрована якість особистості, яка поєднує знання, уміння, ціннісні орієнтації та відповідальну поведінку щодо природи та навколишнього середовища. Екологічна компетентність забезпечує гармонійне співіснування людини та природи, що є важливим для сталого розвитку суспільства. Екологічна компетентність є головною складовою початкової освіти, оскільки допомагає дітям усвідомити екологічні проблеми, розвивати відповідальне ставлення до природи та застосовувати знання у повсякденному житті. Основними педагогічними умовами формування екологічної компетентності через проєктну діяльність є: інтеграція екологічного матеріалу у різні освітні галузі, використання активних методів навчання в проєктній діяльності, створення екологічного навчально-розвивального середовища в освітньому закладі, залучення батьківських спільнот до формування екологічної компетентності здобувачів початкової освіти. Запропоновані педагогічні умови (інтеграція екологічного матеріалу, активні методи навчання, створення екологічного середовища, залучення батьків) допомагають сформувати екологічну компетентність здобувачів початкової школи через проєктну діяльність. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на експериментальну перевірку ефективності цих педагогічних умов.

1. Кобзарь А., Колишкіна А. Формування екологічної компетентності учнів початкових класів у процесі реалізації природничої освітньої галузі НУШ. Дошкільна і початкова освіта: реалії та перспективи : матеріали IV Всеукр. наук.-практ. конф. для студентів, магістрантів та молодих науковців (28 квітня 2021 року, м. Суми). Суми : ФОП Цьома С. П., 2021. С. 179–184.

2. Коновальчук І. І. Теоретичні й технологічні аспекти формування екологічної компетентності молодших школярів. Молодь і ринок. 2016. № 5 (136). С. 20–24.
3. Куліковська Н., Дубасенюк О. Педагогічні умови екологічного виховання учнів початкової школи на заняттях групи подовженого дня. Теоретико-прикладні аспекти діяльності суб'єктів освітнього процесу : зб. наук. праць здобувачів вищої освіти / за заг. ред. О. Є. Антонової, Н. П. Бірук. 2023. С. 34–38.
4. Логвінова Я. О. Екологічна компетентність особистості – передумова збереження здоров'я людини. Здоровий спосіб життя–здорова нація–здорове суспільство : зб. тез доп. І Всеукр. наук.-практ. конф. Кіровоград : КНТУ, 2010. С. 83, 84.
5. Михайлишин Р. Метод проєктів у початковій школі як педагогічна технологія. Вісник Львівського університету. 2016. № 30. С. 43–53.
6. Онопрієнко О. В. Проектна діяльність у початковій школі : метод. посібник. Київ : ТОВ “СІТІПРІНТ”, 2013. 83 с.
7. Павлова Т. Проектна діяльність молодших школярів як засіб застосування екологічних знань на уроках інтегрованого курсу “Я досліджую світ”. URL: https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740986/1/2024_%D0%97%D0%9D%D0%A3_%D0%B7%D0%B1%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D1%82%D0%B5%D0%B7-136-138.pdf (дата звернення: 05.03.2025).
8. Толочко С. В., Васюк О. В. Формування екологічних цінностей у здобувачів освіти засобами проєктно-дослідницької діяльності. Педагогічна Академія : наук. записки. 2025. № 14. URL: <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/download/566/451> (дата звернення: 05.03.2025).

References

1. Kobzar, A., & Kolishkina, A. (2021). Formation of ecological competence of primary school students in the process of implementing the natural science educational field of the New Ukrainian School. *In Preschool and primary education: Realities and prospects: proceedings of the IV All-Ukrainian scientific-practical conference for students, undergraduates, and young scientists* (April 28, 2021, Sumy). Sumy: FOP Tsoma S. P., 179–184.
2. Konovalchuk, I. I. (2016). Theoretical and technological aspects of forming ecological competence in younger schoolchildren. *Youth and Market*, 5(136), 20–24.
3. Kulikovska, N., & Dubaseniuk, O. (2023). Pedagogical conditions for ecological education of primary school students in extended day group classes. In O. Ye. Antonova & N. P. Biruk (Eds.). *Theoretical and applied aspects of the activities of educational process subjects*. 34–38.

4. Logvinova, Ya. O. (2010). Ecological competence of an individual as a prerequisite for preserving human health. In *A healthy lifestyle—a healthy nation—a healthy society: proceedings of the I All-Ukrainian scientific-practical conference*. Kirovohrad: KNTU, 83–84.

5. Mykhailyshyn, R. (2016). The project method in primary school as a pedagogical technology. *Bulletin of Lviv University*, 30, 43–53.

6. Onopriienko, O. V. (2013). Project activities in primary school: A methodological guide. Kyiv: TOV “SITIPRINT”.

7. Pavlova, T. (2024). Project activities of younger schoolchildren as a means of applying ecological knowledge in the integrated course “I explore the world”. Retrieved from https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/740986/1/2024_%D0%97%D0%9D%D0%A3_%D0%B7%D0%B1%D1%80%D0%BD%D0%B8%D0%BA_%D1%82%D0%B5%D0%B7-136-138.pdf.

8. Tolochko, S. V., & Vasiuk, O. V. (2025). Formation of ecological values in students through project-research activities. *Pedagogical Academy: Scientific Notes*, 14. Retrieved from <https://pedagogical-academy.com/index.php/journal/article/download/566/451>.

Стаття: надійшла до редколегії 25.03.2025

доопрацьована 11.04.2025

прийнята до друку 26.04.2025

PRACTICAL ASPECTS OF FORMING ECOLOGICAL COMPETENCE IN PRIMARY SCHOOL STUDENTS THROUGH PROJECT-BASED ACTIVITIES

Olha Matsyliuk, Anna Voytovych

*Ivan Franko National University of Lviv,
Tuhan-Baranovskoho Str., 7, Lviv, Ukraine, UA–79005
olha.matsyliuk@gmail.com;
anna.voytovych@lnu.edu.ua*

The article is devoted to a relevant topic – the study of practical aspects of forming ecological competence in primary school students through project-based activities. The research analyzes the essence of the concept of “ecological competence” and reveals the role of project activities in developing ecological competence among primary education students. Scientific studies on the formation of ecological competence in primary education students and the use of project-based activities in this process have been analyzed. The article pays special attention to identifying pedagogical conditions for developing ecological competence in primary school students through project-based learning. These include the integration of ecological material into various educational fields, the use of active teaching methods in project-based learning, the creation of an ecological learning and developmental environment

in educational institutions, and the involvement of parent communities in shaping students' ecological competence. Examples of student ecological projects are provided for each of the identified pedagogical conditions. It is noted that the effective implementation of these pedagogical conditions contributes to increasing the level of ecological awareness and responsible attitudes of children toward the environment. Emphasis is placed on the importance of an interdisciplinary approach to ecological education for primary education students. The conducted research will be useful for primary school teachers and students of pedagogical higher education institutions. The study serves as a perspective for further experimental testing of the proposed pedagogical conditions for forming ecological competence in primary school students through project-based learning.

Keywords: ecological competence, ecological education, project-based learning, primary education students, primary school, primary school teachers.